

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

НІКІТЧЕНКО ЛІЛІА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 378.016:57/59(043.3)

**ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ПРИРОДНИЧИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПРАКТИКИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

А ВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця 2012

Дисертація є рукописом.

Роботу виконано у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник : кандидат педагогічних наук, доцент

Левчук Наталія Василівна,

Вінницький державний педагогічний

університет імені Михайла Коцюбинського, доцент кафедри біології.

Офіційні опоненти: член-кореспондент НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор

Ярошенко Ольга Григорівна, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, професор кафедри теорії і методики навчання природничо-географічних дисциплін;

кандидат педагогічних наук, доцент

Біда Дарія Дмитрівна, Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, доцент кафедри педагогіки.

Захист дисертації відбудеться „19” грудня 2012 року о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32, 2-ий корпус, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за адресою: 2110, м. Вінниця, вул. Острозького, 32,

Автореферат розіслано „16” листопада 2012 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

А.М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Сучасний етап розвитку педагогіки вищої школи характеризується пошуком нових шляхів співробітництва викладачів і студентів, у процесі яких відбувається формування професійної готовності майбутніх учителів, залучення їх до практично-навчальної діяльності. Першочерговим завданням вищої школи є підвищення якості професійної підготовки фахівців, здатних до активної творчої діяльності в різних галузях суспільного життя.

Потреба сучасної школи в учителях природничих дисциплін з високим професійним рівнем практичної підготовки, спроможних організовувати роботу учнів у куточку живої природи, на навчально-дослідних ділянках, систематично проводити екскурсії, визначати види рослин і тварин, середовище їхнього існування, підвищує значущість фахової практики в педагогічному університеті, передбачає не механічне впровадження останньої в професійну підготовку майбутнього вчителя, а глибоке осмислення змісту, виховних і навчальних можливостей цієї практики. Розуміння ролі та значення видів фахової практики в університетській підготовці майбутніх фахівців потребує правильного вибору форм, змісту й методів її реалізації на кожному етапі навчання студентів, визначення всієї системи педагогічної підготовки, що відповідає основним структурним компонентам професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін.

Фахова практика є невід'ємною ланкою системи професійної підготовки вчителя природничих дисциплін. Учителі природничих дисциплін повинні вміти встановлювати взаємозв'язки теорії і практики під час вивчення курсів біології та хімії в школі, науково грамотно й дидактично доцільно організовувати навчально-виховну роботу з предметів природничого циклу на навчально-дослідній земельній ділянці, під час екскурсій, у позашкільних закладах. Одержані студентами знання під час фахової практики сприяють раціональному проведенню навчально-дослідної роботи на уроках, оволодінню методами її проведення, організації натуралістичної та природоохоронної роботи в школі.

Проблема теоретичного і методологічного обґрунтування професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики виникає внаслідок наявних суперечностей між: об'єктивною потребою вчителів використовувати під час роботи в школі практичні уміння та навички і реальним станом їхньої готовності до такого виду діяльності; зростаючою кількістю практичних завдань та низькою здатністю учителів до їх виконання; дидактичними вимогами цілісності процесу організації роботи в школі та роз'єднаністю урочної та позаурочної форм роботи.

Вищезазначені суперечності засвідчують потребу сучасної школи в учителях з глибокими професійними знаннями, вміннями та навичками, що зумовлює проблему оновлення змісту і технологій професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у системі вищої освіти.

Позитивна динаміка професіоналізму майбутніх педагогів можлива за умови орієнтації процесу професійної підготовки студентів у вищій школі на творчий рівень практичної підготовки майбутніх фахівців. Для цього потрібна цілеспрямована й систематична робота не лише на аудиторних заняттях, де студенти набувають

теоретичних знань із спеціалізованих предметів, а й під час фахової практики, де вони здобувають потрібні практичні навички роботи. Цю проблему раніше розглядали переважно в рамках теоретичної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін.

Особливого значення в контексті дослідження професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін набувають роботи науковців, які вивчають питання формування готовності до професійної діяльності (Р. Гуревич, О. Дубасенюк, М. Дяченко, В. Заболотний, Л. Кандибович, А. Коломієць, Л. Кондрашова, В. Сластьонін, Г. Тарасенко, О. Ярошенко та ін.); проблеми професійної підготовки і становлення педагога (Д. Біда, Б. Брилін, А. Коломієць, Н. Кузьміна, І. Шоробура, М. Сметанський, В. Шахов та ін.); становлення творчої особистості вчителя (О. Акімова, Н. Гузій, В. Кан-Калик, Н. Кічук, С. Сисоєва, В. Хомич, О. Шестоपालюк та ін.); професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (О. Джеджула, О. Дубасенюк, М. Козяр, О. Кондрашова, Н. Ничкало та ін.); концептуальні положення професійної підготовки майбутнього вчителя (О. Абдулліна, В. Бондар, П. Гусак, І. Зязюн, С. Сисоєва, О. Пехота та ін.); питання вдосконалення загальнопедагогічної підготовки студентів в умовах вищого навчального закладу (А. Алексюк, Г. Балл, Н. Ничкало, А. Фурман, М. Ярмаченко та ін.). Аналіз комплексу психолого-педагогічних, методичних, історико-педагогічних джерел з проблем підготовки майбутнього учителя природничих дисциплін засвідчує, що дослідженню її окремих аспектів приділялася певна увага в працях вітчизняних (А. Бойко, Ж. Борщ, В. Буряк, О. Горленко, Л. Даниленко, О. Демченко, В. Євдокимов, Л. Квадріціус, П. Матвієнко, О. Савченко, В. Стрельников, Л. Хомич та ін.) і зарубіжних (Л. Боровцова, А. Маслоу, О. Раченко, І. Сергєєв, А. Хуторський, С. Стрижак, Е. Флешар та ін.) науковців. Окремі питання підготовки майбутнього учителя природничих дисциплін досліджено в роботах В. Іщенка, С. Калаур, Н. Левчук, І. Поташнюк, С. Стрижак, В. Танської та ін.

Однак, поза увагою дослідників залишається проблема підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики. Аналіз сукупності літературних джерел і дисертацій засвідчив брак теоретико-методологічних праць і матеріалів із досвіду роботи, в яких би комплексно, системно й усебічно розглядалась вищезазначена проблема.

Усе це засвідчує нагальну потребу створення нової моделі професійної підготовки майбутніх учителів у процесі фахової практики, котра б сприяла оновленню її цілей, методів, засобів, організаційних форм і змістового аспекту. Досвід підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін засвідчив, що підходи, які стосуються професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики, науково-теоретично не обґрунтовано. Саме під час фахової практики, що є органічною частиною навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, забезпечується поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю майбутніх учителів природничих дисциплін. Актуальність і важливість визначеної проблеми, наявність недостатньо розроблених аспектів та об'єктивна потреба подолання визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: „Професійна підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану реалізації основних положень Національної доктрини розвитку освіти в Україні, тематичного плану науково-дослідної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського за темою: „Теоретико-методологічні основи педагогічної підготовки майбутніх учителів” (РК № 0101U007274).

Тему кандидатської дисертації затверджено Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 2 від 20 вересня 2006 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 3 від 20 березня 2007 р.).

Мета дослідження: розробити модель професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики, визначити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови її реалізації.

Об'єкт дослідження: професійна підготовка майбутнього вчителя.

Предмет дослідження: модель професійної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін у процесі фахової практики.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що професійна підготовка студентів природничих дисциплін у процесі проведення фахової практики набуває ефективності, якщо:

- забезпечити практичне застосування біологічних знань під час навчально-дослідної діяльності у процесі фахової практики;
- надати цілям професійної підготовки у процесі фахової практики особистісної спрямованості;
- забезпечити стадіальне проходження студентами фахової практики відповідно до етапів професійної підготовки (адаптація → результативна активність → індивідуалізація процесу навчання → оволодіння педагогічною майстерністю);
- відповідно до етапів професійної підготовки використовувати систему завдань дослідного характеру із застосуванням інтерактивних методів навчання.

Відповідно до мети і для підтвердження гіпотези дослідження визначено такі **завдання:**

- 1) проаналізувати досвід та з'ясувати сучасний стан професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики;
- 2) визначити критерії, показники та рівні готовності до професійної діяльності майбутнього учителя природничих дисциплін у процесі фахової практики;
- 3) обґрунтувати педагогічні умови та розробити модель професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики;
- 4) експериментально перевірити ефективність моделі та запропонованих педагогічних умов професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики.

Теоретико-методологічною основою дослідження є положення про активність суб'єкта в пізнавальній діяльності; діяльнісний, системний, інтегративний та креативний підходи до формування професійної готовності вчителів; законодавчі акти та нормативні документи, що стосуються системи освіти; принципи єдності теорії і практики; концептуальні положення теорії та методики професійної освіти,

щодо професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах (Р. Гуревич, В. Заболотний, О. Лавріненко, Н. Ничкало, В. Шахов, О. Шестоपालюк та ін.); наукові праці з основ професійної педагогіки (А. Алексюк, Д. Біда, Б. Брилін, О. Джеджула, А. Коломієць, М. Козяр, В. Кремень, І. Шоробура та ін.), проблем професійної підготовки і становлення педагога в особистісно орієнтованому навчальному просторі (В. Клочко, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, М. Сметанський, Г. Тарасенко, В. Шадріков, В. Штифурак та ін.); психолого-педагогічні засади підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін (О. Богданова, І. Зверів, І. Мороз, Е. Флешар, О. Ярошенко та ін.); формування готовності до професійної діяльності (О. Дубасенюк, Л. Кандибович, Л. Кондрашова, А. Линенко та ін.); індивідуалізації навчання та становлення особистості (І. Бех, І. Зязюн, С. Подмазін, М. Чобітько та ін.); підготовки майбутнього вчителя на основі інноваційних технологій (Б. Гершунський, І. Богданова, О. Кіяшко, В. Петрук та ін.); розвитку творчої особистості вчителя (О. Акімова, Н. Гузій, В. Кан-Калик, Н. Кічук, О. Куцевол, С. Сисоєва, Л. Хомич та ін.); рефлексії в системі підготовки вчителя (Я. Бугерко, В. Давидов, С. Кашлев та ін.); теоретичних основ педагогічної практики студентів (О. Абдуліна, А. Глебов, Н. Негруца та ін.).

Для досягнення мети, розв'язання поставлених завдань та перевірки гіпотези було використано сукупність методів дослідження:

- *теоретичних* – аналіз наукової та навчально-методичної літератури для порівняння і зіставлення різних підходів до обраної проблеми, визначення її теоретичних основ, виокремлення критеріїв, показників і рівнів досліджуваної готовності;

- *емпіричних* – спостереження, самоспостереження, самооцінка, тестування, бесіди, анкетування для виявлення стану професійної готовності майбутніх учителів природничих дисциплін; розроблення методики експериментального дослідження; виявлення результативності експериментальної роботи; педагогічний експеримент у сукупності констатувального й формувального етапів, який дав змогу дослідити реальний стан проблеми професійної підготовки в процесі фахової практики, здійснити експериментальну перевірку моделі професійної підготовки в процесі фахової практики, апробувати та підтвердити ефективність запроваджених педагогічних умов професійної підготовки під час фахової практики;

- *статистичних* методів математичної обробки наукових даних – для аналізу та інтерпретації результатів дослідження, уточнення висновків.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота тривала впродовж 2007–2011 років у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини. Основною базою експериментальної роботи став Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, де було перевірено ефективність педагогічних умов та моделі формування професійної готовності майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики. Усього дослідженням було охоплено 862 студенти.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* визначено педагогічні умови підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики (забезпечення практичного

застосування біологічних знань під час навчально-дослідної діяльності у процесі фахової практики; надання цілям професійної підготовки у процесі фахової практики особистісної спрямованості; забезпечення стадіального проходження студентами фахової практики відповідно до етапів професійної підготовки (адаптація → результативна активність → індивідуалізація процесу навчання → оволодіння педагогічною майстерністю); розроблено критерії готовності до професійної діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін (мотиваційний, змістовий, практично-діяльнісний, організаційно-методичний); теоретично обґрунтовано модель формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики, яка охоплює мету, взаємопов'язані структурні компоненти та їхні критеріальні показники, педагогічні умови формування професійної готовності, етапи (адаптації, результативної активності, індивідуалізації процесу навчання, оволодіння педагогічною майстерністю) та результати експериментальної роботи;

- *уточнено* показники рівнів (елементарний, реконструктивний, репродуктивний, творчий) сформованості професійної готовності студентів природничих факультетів у контексті специфіки фахової практики;

- *подальшого розвитку дістали* методи, прийоми, форми професійної підготовки вчителів природничих дисциплін у процесі фахової практики.

Практичне значення одержаних результатів: 1) розроблено й впроваджено *методику формування* професійної готовності студентів у процесі фахової практики; підготовлено *методичні рекомендації* для проходження фахової практики студентів вищих навчальних закладів; 2) розроблено *методику діагностування рівня професійної* готовності майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики; Основні положення та результати дисертаційного дослідження *можуть бути використані* в системі вищої педагогічної освіти на рівні організації навчально-виховного процесу (проведення фахових практик, вивчення навчальної дисципліни „Шкільний курс біології та методика його проведення”, занять із спеціальних дисциплін) та його навчально-методичного забезпечення.

Результати дослідження впроваджено в навчальний процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 10/46 від 5 жовтня 2011 р.), Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 665-33/03 від 20 червня 2011р.), Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (довідка № 979/01 від 29 червня 2011 р.), Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (довідка № 929 від 13 жовтня 2011 р.), Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка № 1/2546 від 21 червня 2011 р.) і Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського (довідка № 08.1/900 від 23 червня 2011 р.).

Особистий внесок автора: В опублікованому спільно з О. Шевчук навчальному посібнику дисертанту належить розробка методики викладу навчального матеріалу, зміст п. 1,4–6; в опублікованих спільно з О. Матвійчуком методичних рекомендаціях з зоології безхребетних авторів належить розробка методики викладу навчального матеріалу, зміст п.3,4.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях: „Aktualne problem nowoczesnych nauk” (Premysl, 2009 p.), „Основните проблеми съвременната наук” (София, 2009 p.), „Ключови въпроси в съвременната наука” (София, 2011 p.), „Dynamika naukowych badan” (Premysl, 2011 p.), „Aktualni vymozenosti vedy – 2011” (Praha, 2011 p.); на Міжнародній науково-практичній конференції „Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти” (Тернопіль, 2011 p.); на Міжнародній конференції „Біологія ХХІ століття” (Черкаси, 2007 p.); на наукових конференціях викладачів, аспірантів, студентів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2008–2011 pp.); на засіданнях кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2008–2011 pp.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації викладено в 18 публікаціях, серед них: 9 одноосібних статей у провідних наукових фахових виданнях з переліку, затвердженому ВАК України, 7 тез у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій, 1 навчальний посібник, 1 методичні рекомендації.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків і списку використаних джерел (283 найменування). Робота містить в основному тексті 21 таблицю на 15 сторінках і 9 рисунків на 4 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 281 сторінку, з них основного тексту – 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність обраної теми, визначено об’єкт, предмет, мету та завдання, гіпотезу й етапи дослідження; сформульовано основні методологічні засади та методи роботи, наукову новизну, практичне значення, вказано експериментальну базу, апробацію та впровадження результатів дослідження, публікації автора та структуру дисертаційного дослідження.

У першому розділі – **„Професійна підготовка майбутнього вчителя природничих дисциплін у процесі фахової практики як педагогічна проблема”** проаналізовано психологічну, педагогічну та методичну літературу щодо проблеми професійної підготовки майбутніх учителів; проаналізовано фундаментальні наукові праці з проблеми дослідження, основні напрями і підходи до трактування сутності поняття „професійна підготовка”, висвітлено законодавчі та програмно-нормативні документи; уточнено й модифіковано в результаті аналізу теоретичних категорій дослідження такі поняття як „фахова практика” та „професійна підготовка” у контексті нашого дослідження, визначено роль та місце фахової практики в професійному становленні майбутніх учителів; виокремлено критерії, показники й обґрунтовано рівні готовності до професійної діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики; вивчено сучасний стан досліджуваної проблеми.

На основі проведеного аналізу сучасної філософської, педагогічної, психологічної та методичної літератури встановлено, що професійна підготовка

майбутнього вчителя природничих дисциплін передбачає формування готовності до професійної діяльності, позитивне ставлення до учня (суб'єкт), педагогічний процес (об'єкт) і навчання (засіб діяльності); організацію та проведення уроків; знання про загальні положення і принципи навчального процесу щодо навчання дисциплін природничого спрямування; умінь і навичок організації навчання учнів на уроках природничого циклу, екскурсій, куточку живої природи, та навчально-дослідних ділянках. Важливими показниками, що характеризують професійну підготовку, є ґрунтовні знання, високий рівень розвитку практичних умінь, любов до дітей та до майбутньої професії.

Багатогранність процесу професійної підготовки зумовила різнобічне вивчення цієї проблеми в педагогічній літературі, на основі якого ми виділили такі основні напрями: професійна підготовка як процес оволодіння знаннями, вміннями та навичками, що потрібні майбутньому вчителю для здійснення професійної діяльності (О. Абдулліна, К. Авраменко, С. Гончаренко, І. Зязюн, М. Євтух, В. Кузовльов, О. Пехота, О. Савченко, Л. Хомич); забезпечення творчих засад професійної підготовки майбутніх учителів (Ю. Бабанський, О. Виговська, С. Сисоєва, О. Шестоपालюк); функціональний аналіз педагогічної діяльності (С. Гончаренко, І. Зімня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Кузьмінський, А. Маркова, І. Подласий, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Г. Щукіна); методична підготовка як завершальний етап професійної підготовки вчителя (К. Авраменко, Н. Буринська, М. Гриньова, О. Коваленко, О. Ярошенко).

Сучасний учитель природничих дисциплін має розробити таку систему навчання з предмета, щоб не лише давати знання, а й навчити учня творчо, самостійно мислити й орієнтуватися в навколишньому середовищі. Це можливо здійснити через удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів. Значну роль у цьому процесі відіграє фахова практика, під час якої студенти не тільки реалізують свої теоретичні знання з предмета, а й набувають практичних умінь та навичок застосовувати знання під час лабораторних робіт, дослідної роботи, екскурсій.

У контексті дослідження *фахову практику визначаємо* як систематично організовану за навчальним планом професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів, спрямовану на закріплення й поглиблення теоретичних знань, оволодіння спеціальними знаннями та вміннями, набуття навичок практичної діяльності визначених напрямом природничих наук і методик їх викладання в школі.

Метою фахової практики є закріплення, розширення та поглиблення знань студентів з теоретичних дисциплін з метою реалізації завдань освіти щодо посилення практичної спрямованості навчального процесу, виявлення обдарованих і креативних студентів, інтелектуальний розвиток особистості, залучення студентів до поглибленого вивчення предметів і проведення науково-дослідних та пошукових робіт.

Ґрунтуючись на аналізі наукової літератури та узагальнюючи різні підходи до трактування поняття „професійна підготовка”, інтерпретуємо професійну підготовку як динамічний процес, кінцевою метою якого є формування готовності до професійної діяльності, що передбачає знання про загальні положення і принципи навчально-виховного процесу з природничих дисциплін; організацію та проведення уроків з лабораторними роботами; вміння та навички організації навчання учнів на

уроках, екскурсіях, навчально-дослідних ділянках та в куточку живої природи, які вимагають практичної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін, що здійснюється на фаховій практиці. Структуру професійної підготовки майбутнього учителя природничих дисциплін у процесі фахової практики розкрито нами через мотиваційний, змістовий, практично-діяльнісний, організаційно-методичний компоненти. Встановлено критерії, однойменні компонентам та показники досліджуваної професійної підготовки, а саме:

- мотиваційний критерій, показниками якого є професійно-ціннісні орієнтації, мотивація досягнення успіху, самооцінка власних професійно значущих якостей, прагнення до самовдосконалення;

- змістовий критерій, що характеризується комплексом педагогічних знань, а також комплексом спеціальних біологічних знань;

- практично-діяльнісний, що має такі показники: наявність навичок практичної роботи, творчий потенціал, рефлексивні вміння.

- організаційно-методичний, що виявляється в наявності організаційно-комунікативних здібностей; вмінні забезпечувати ефективний навчально-виховний процес; самостійності вибору засобів, прийомів і методів роботи.

Сукупність визначених критеріїв та їхніх показників уможливило виокремлення рівнів готовності до професійної діяльності майбутніх вчителів: (елементарний, репродуктивний, реконструктивний, творчий)

Елементарний рівень – виявляється у зниженні інтересу до професійної діяльності, потреби в саморозвитку та самовдосконаленні; знання з навчальної дисципліни достатні, але практичне значення їх не усвідомлюється, а звідси неспроможність застосовувати одержані знання на практиці.

Репродуктивний рівень – виявляється в частково позитивному ставленні до професійної діяльності; достатньому засвоєнні базових знань та практичним застосуванням їх у стандартних та нестандартних ситуаціях; готовності самостійно та методично правильно організовувати навчально-дослідну та науково-дослідницьку роботу учнів на уроках, пришкільних ділянках та в куточку живої природи; потребі у саморозвиткові та самовдосконаленні.

Реконструктивний рівень – характеризується оволодінням на високому рівні фактичним і теоретичним навчальним матеріалом; позитивним ставленням та помітним інтересом до професійної діяльності; володінням систематизованими знаннями, вміннями та навичками з навчальної дисципліни; переконанням у важливості практичної підготовки учнів.

Творчий рівень – характеризується глибоким усвідомленням проблем фахової підготовки; високорозвиненими, систематизованими, стійкими знаннями, вміннями та навичками у професійній діяльності; креативним підходом до організації роботи на уроках, лабораторних роботах, навчально-дослідних ділянках, куточках живої природи, екскурсіях.

З метою виявлення стану професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики було проведено констатувальний етап експериментального дослідження. Інформацію про кількісні та якісні результати експерименту ми одержали за допомогою спеціально підбраного комплексу методик, анкетування, експертної оцінки, самооцінки студентів, методу завершення речень,

спеціально розроблених методичних завдань, інтерв'ювання, педагогічних спостережень.

Одержані результати констатувального етапу дослідження засвідчили, що рівень готовності до професійної діяльності студентів є недостатнім для успішної майбутньої педагогічної діяльності: у 39,93% від загальної кількості респондентів спостерігається елементарний рівень професійної підготовки, репродуктивний – у 43,8%, реконструктивний – у 15,07%, творчий – у 1,19 % респондентів.

Однією з причин такої ситуації є те, що наявна система професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін, набуття ними професійних знань, умінь та навичок найчастіше здійснюється в розриві з їхніми вміннями та навичками потрібними для майбутньої професійної діяльності. Відтак постає потреба в створенні сучасної моделі професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики.

У другому розділі – **„Модель професійної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін у процесі фахової практики”** – розроблено модель професійної підготовки та описано методику підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики, визначено та теоретично обґрунтовано сукупність педагогічних умов ефективної професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики;

На основі результатів проведеної експериментальної роботи та додаткового опитування студентів та викладачів було визначено умови успішної професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики:

- забезпечити практичне застосування біологічних знань під час навчально-дослідної діяльності під час практики;
- надати цілям професійної підготовки у процесі фахової практики особистісної спрямованості;
- забезпечити стадіальне проходження студентами фахової практики відповідно до етапів професійної підготовки (адаптація → результативна активність → індивідуалізація процесу навчання → оволодіння педагогічною майстерністю);
- відповідно до етапів професійної підготовки використовувати систему завдань дослідного характеру із застосуванням інтерактивних методів навчання.

Загальний напрям педагогічного процесу, його зміст, цілі та методику організації визначають принципи, виконання яких забезпечує досягнення поставленої мети. У дослідженні розглядаємо принципи як керівні положення, що лежать в основі організації та проведення фахової практики майбутніх учителів природничих дисциплін, виконання яких забезпечує високий рівень професійної підготовки студентів. До них відносимо такі: принцип науковості; принцип наступності; принцип взаємозв'язку теорії з практикою; принцип наочності; принцип забезпечення міцності результатів навчання.

Визначення структурно-компонентного складу професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики, рівнів професійної підготовки, та педагогічних умов ефективності цього процесу дозволили розробити модель професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики (рис.1).

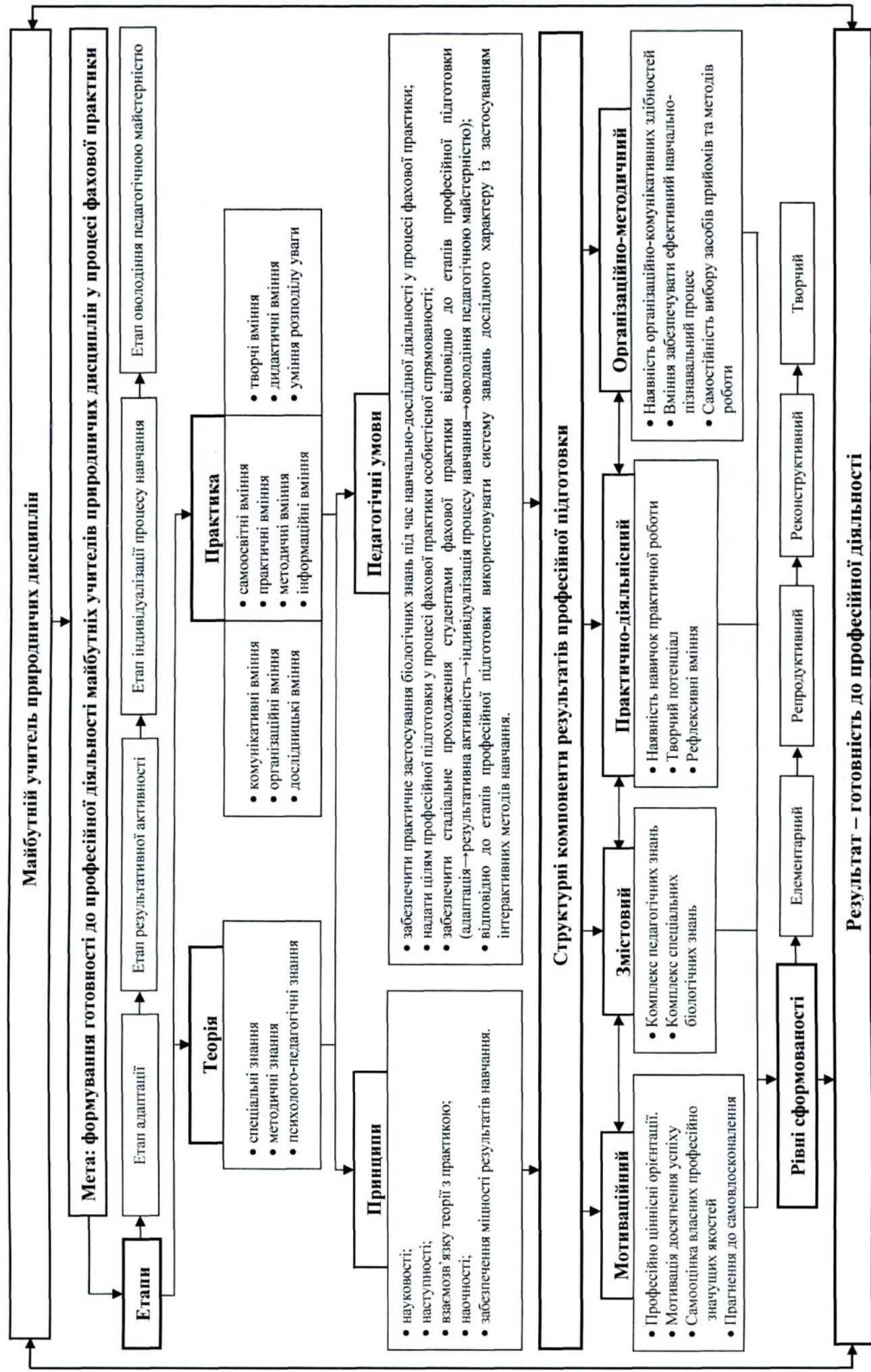

Рис. 2.1. Модель професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики.

Пропонована модель охоплює мету, взаємопов'язані структурні компоненти (мотиваційний, змістовий, практично-діяльнісний, організаційно-методичний) та їхні критеріальні показники, педагогічні умови формування професійної готовності, етапи (адаптації, результативної активності, індивідуалізації процесу навчання, оволодіння педагогічною майстерністю) та результати експериментальної роботи.

Загальна концепція розробленої моделі професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики має своєю основою системний, індивідуальний, особистісно-діяльнісний та теоретико-практичний підходи. Головною ознакою процесу формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики обрано рефлексивно-діялісну стратегію побудови системи роботи, спрямовану не просто на засвоєння студентами знань, а й на практичне використання їх під час навчання та професійної діяльності. Головною ознакою стратегії є єдність теорії і практичних дій. Перевага надається дієвим (практичним) способам впливу на студентів.

Сутність стратегії полягає у створенні такого навчального середовища, в якому студент зможе якнайкраще осмислити і зрозуміти важливість професійної підготовки, формування мотиваційної спрямованості в майбутній діяльності, забезпечення свідомої самооцінки власних професійно значущих якостей, прагнення досягти професійного успіху, збагачення досвіду практичної діяльності та творчої реалізації.

Формування готовності до професійної діяльності ґрунтується на єдності теоретичної і практичної підготовки майбутнього фахівця. За такої умови професійна підготовка досягає свого найвищого рівня: формуються дидактичні, перцептивні, організаторські, комунікативні здібності; формується власна позиція студента, удосконалюється здатність до розподілу уваги, що є важливим під час виконання різних видів діяльності; виробляється стійке прагнення до професійного самовдосконалення. Особливість навчально-методичної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін зумовлена її співвідношенням, з одного боку, з методикою навчання природничих дисциплін загалом, з іншого, – з методикою оволодіння всіма видами практичної діяльності, цілями, змістом, принципами, прийомами, технологіями навчання, матеріальними засобами навчання і реальним навчально-виховним процесом. У розробці та апробації методики професійної підготовки вихідною установкою стало розуміння, що готовність до професійної діяльності не виникає стихійно, а поступово, враховуючи, що результат залежить від педагогічно доцільної спрямованості організації фахової практики студентів, яку ми розглядаємо як важливий засіб формування професійної готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін. Методика реалізується поетапно. *Перший етап* передбачав виконання таких завдань: забезпечення цілеспрямованих орієнтацій студентів на майбутню діяльність; актуалізація потреби досягнення успіху в професійній діяльності; забезпечення осмислення та переосмислення студентами змісту професійної діяльності; спрямування студентів на практичну діяльність, розвиток професійно-комунікативної компетенції. *Другий етап* підготовки мав на меті оволодіння педагогічною компетентністю. Він переважно спрямований на розвиток змістового та практично-діялісного компонентів готовності.

Основним завданням етапу було оволодіння студентами педагогічними і

біологічними знаннями та вміннями. З метою подальшого розвитку набутого, а саме трансформації знань у дії, формування готовності до професійної діяльності *третьий етап* експериментального навчання було присвячено формуванню досліджуваної професійної готовності з пріоритетом практично-діяльнісного компонента. Знання та вміння, одержані студентами під час теоретичних курсів, є підґрунтям для індивідуальної практичної діяльності. Цей етап пов'язаний з роботою у нестандартних ситуаціях, що потребують творчого підходу. Завданнями цього етапу були: розвиток навичок практичної діяльності, рефлексивних умінь і творчого потенціалу. *четвертий етап* спрямований на розвиток організаційно-методичного компонента готовності. Етап передбачає розвиток професійних знань, умінь та навичок, педагогічних здібностей, забезпечення швидкості самовдосконалення; професійного вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, спрямувати їх на всебічний розвиток та удосконалення особистості, що забезпечує відповідну організацію педагогічного процесу. Етап характеризується високим рівнем розвитку спеціальних узагальнених умінь. Крім того, треба враховувати, що сучасна фахова практика студентів природничих факультетів має будуватися як розгорнута діяльність, де розв'язуються нові завдання й робиться акцент на способі здобуття знань і їхнього застосування на практиці, що сприяє формуванню універсальних здібностей особистості.

У третьому розділі **„Експериментальна апробація та перевірка ефективності моделі професійної підготовки майбутнього вчителя в процесі фахової практики”** представлено організацію та результати науково-дослідної роботи, мета якої полягала у вивченні стану професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики.

Експериментально-дослідна робота підпорядковувалася взаємозв'язку між теоретично обґрунтованими положеннями проблеми та експериментально отриманими даними для перевірки правильності гіпотези дослідження. Аналіз та синтез одержаних експериментальних даних здійснювався за допомогою методів математичного опрацювання інформації на основі кількісного та якісного аналізу.

Вибір респондентів був зумовлений тим фактом, що впродовж 1–3 років навчання в університеті студенти опановують необхідний для діагностування запропонованих нами критеріїв дослідження обсяг знань, умінь і навичок із професійно-педагогічного і практично-предметного блоків професійної готовності. Практика проводиться в кінці навчального року, по підгрупах.

За результатами вхідного та підсумкового етапів діагностування визначено динаміку рівнів професійної підготовки респондентів у контрольних та експериментальних групах. Порівняльні дані представлені в таблиці 1.

Порівняння показників загального рівня професійної підготовки в контрольних і експериментальних групах засвідчує, що позитивна динаміка зрушень відбулася в експериментальних групах у значній мірі; на противагу цьому, в контрольних групах зафіксовано незначні зміни. Аналіз даних, одержаних в експериментальних групах, свідчить, що зменшилась кількість студентів із елементарним рівнем професійної підготовки. Якщо на початку експерименту їх було 39,9%, то після проведення формувального експерименту їх стало 21,03%, у контрольних групах зафіксовано незначні зміни від 38,03% до 32,51%. У експериментальних групах на

репродуктивному рівні професійної підготовки відбулися зростання кількості респондентів з 43,8% до 48,56%, у контрольних групах змін не спостерігаємо – 45,59% на початку та 45,54% наприкінці. На реконструктивному та творчому рівнях у експериментальних групах спостерігаємо такі зміни з 15,07% до 24,50% та з 1,19% до 5,90%, в контрольних групах маємо такі результати: 14,73% на початку експерименту відповідно 18,50% наприкінці, на творчому рівні – 1,65% на початку та 3,44% наприкінці експерименту.

Таблиця 1.

Динаміка рівнів професійної підготовки студентів контрольних та експериментальних груп у процесі фахової практики, %

Рівні	Експериментальна група (n = 42)		Контрольна група (n = 43)	
	на початку експерименту	наприкінці експерименту	на початку експерименту	наприкінці експерименту
Елементарний	39,9	21,03	38,03	32,51
Репродуктивний	43,8	48,56	45,59	45,54
Реконструктивний	15,07	24,50	14,73	18,50
Творчий	1,19	5,90	1,65	3,44

Прикінцеві результати проведеної роботи проілюстровані за допомогою гістограми (рис. 2), рівень сформованості професійної підготовки набуває значення від 1 до 4, де 1 – елементарний, 2 – репродуктивний, 3 – реконструктивний, 4 – творчий.

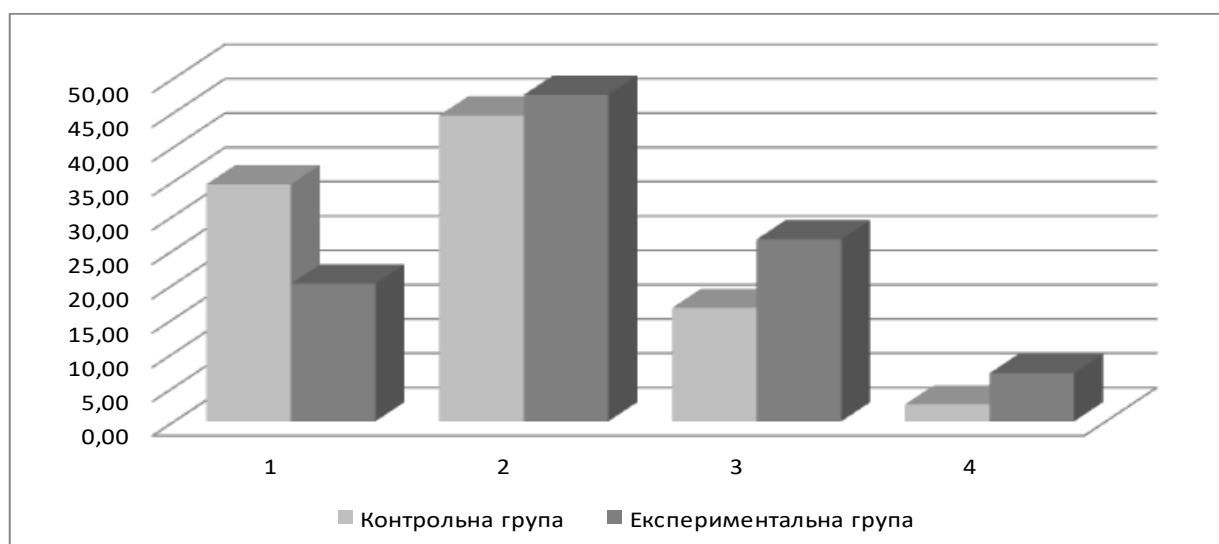

Рис.2. Гістограма динаміка рівнів професійної підготовки КГ та ЕГ (у %)

Отже, результати формувального етапу експерименту доводять, що теоретичне та методичне обґрунтування проведення фахової практики із використанням запропонованої моделі та педагогічних умов істотно підвищує якість підготовки майбутнього вчителя.

Результати дослідження дозволили загалом підтвердити гіпотезу, та уможливили такі **висновки**:

1. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що першочерговим завданням вищих педагогічних навчальних закладів є формування особистості педагога, яка відповідає вимогам сьогодення та готова до змін. У процесі здійсненого нами аналізу розкрито та вдосконалено шляхи професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики.

Професійна підготовка вчителя природничих дисциплін під час фахової практики є складною багатогранною системою, спрямованою на ефективну підготовку вчителя-професіонала. На рівні структурного аналізу вона, як і будь-яка інша система, характеризується набором компонентів, структурою, внутрішніми і зовнішніми їхніми зв'язками. У нашому дослідженні професійна підготовка розглядається як процес формування готовності до професійної діяльності.

2. Установлено, що професійна підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики є складним процесом, спрямованим на опанування знаннями та набуття практичних умінь та навичок, необхідних для виконання завдань професійно-педагогічної діяльності. Структура професійної підготовки майбутнього вчителя в процесі фахової практики містить такі компоненти: мотиваційний (показники: професійно ціннісні орієнтації, мотивація досягнення успіху, самооцінка власних професійно значущих якостей, прагнення до самовдосконалення); змістовий (показники: комплекс педагогічних знань і комплекс спеціальних біологічних знань); практично-діяльнісний (показники: наявність навичок практичної роботи, рефлексивні вміння, творчий потенціал); організаційно-методичний (показники: наявність організаційно-комунікативних здібностей, вміння забезпечувати ефективний навчально-пізнавальний процес, самостійність вибору засобів, прийомів та методів роботи). Усі компоненти досліджуваної професійної готовності формуються поступово та безперервно, винятком є змістовий компонент, який формується на кожному етапі. У процесі формування компонентів також поетапно та поступово формуються і всі рівні готовності: елементарний, репродуктивний, реконструктивний, творчий.

3. Доведено, що результативна професійна підготовка студентів під час проходження фахової практики можлива за таких педагогічних умов: забезпечення практичного застосування біологічних знань під час навчально-дослідної діяльності у процесі фахової практики; надання цілям професійної підготовки у процесі фахової практики особистісної спрямованості; забезпечення стадіального проходження студентами фахової практики відповідно до етапів професійної підготовки (адаптація → результативна активність → індивідуалізація процесу навчання → оволодіння педагогічною майстерністю); відповідно до етапів професійної підготовки використання системи завдань дослідного характеру із застосуванням інтерактивних методів навчання. Запропоновані педагогічні умови комплексно впливають на формування всіх компонентів досліджуваної професійної готовності.

Розроблено і теоретично обґрунтовано модель професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін, яка базується на єдності всіх компонентів професійної підготовки, забезпечує цілеспрямованість та розкриває логіку процесу формування професійної готовності майбутніх учителів природничих дисциплін, що передбачає такі етапи: етап адаптації; етап результативної активності; етап індивідуалізації процесу навчання; етап оволодіння педагогічною майстерністю. Подальший розвиток пропонованої моделі та педагогічних умов здійснюватиметься в напрямі вдосконалення форм, методів та прийомів організації позааудиторної і самостійної роботи студентів у процесі їхньої професійної підготовки.

4. Експериментально перевірено ефективність запропонованих педагогічних умов та моделі професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики. Особливість навчально-методичної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін зумовлена її співвідношенням, з одного боку, з методикою навчання природничих дисциплін загалом, з іншого – з методикою оволодіння всіма видами практичної діяльності, цілями, змістом, принципами, прийомами, технологіями навчання, матеріальними засобами навчання і реальним навчально-виховним процесом. Дослідно-експериментальне дослідження здійснено в чотири етапи: на першому етапі експерименту забезпечено цілеспрямоване орієнтування студентів на майбутню діяльність; актуалізовано потреби досягнення успіху в професійній діяльності; забезпечено осмислення та переосмислення студентами змісту професійної діяльності; спрямовано студентів на практичну діяльність, розвиток професійно значущих якостей. Метою другого етапу професійної підготовки було оволодіння професійними компетенціями. Етап спрямований на розвиток змістового компонента готовності. Завдання етапу полягало в оволодінні студентами педагогічними, спеціально предметними знаннями. З метою трансформації знань у дії було здійснено третій етап експериментального навчання, присвячений формуванню досліджуваної професійної готовності з пріоритетом практично-діяльнісного компонента. Професійна компетентність, що формуються у студентів в процесі вивчення природничих дисциплін, стає підґрунтям для практичної діяльності. Завдання зазначеного етапу полягали у розвитку навичок практичної діяльності, рефлексивних умінь, творчого потенціалу. На четвертому етапі здійснювався розвиток професійних компетенцій, що включали в себе процес самовдосконалення, вміння оптимізувати всі види навчально-виховної діяльності, тим самим забезпечуючи високу організацію педагогічного процесу.

Аналіз результатів формувального експерименту засвідчив, що елементарний рівень готовності до професійної діяльності в контрольних групах мають 32,51% студентів, тоді як в експериментальних – 21,03%. Відсоток студентів із репродуктивним рівнем готовності до професійної діяльності більший в експериментальних групах, ніж у контрольних: 48,56% проти 45,59% відповідно. На реконструктивному рівні професійної готовності у експериментальній групі 24,50% студентів, у контрольній – 18,50%. Різниця також помітна і в показниках творчого рівня професійної готовності контрольних та експериментальних груп – на 2,55%.

Отже, проведене дослідження із впровадження розроблених педагогічних умов, моделі та експериментальної методики свідчить про зростання всіх основних показників професійної готовності майбутнього вчителя природничих дисциплін у

процесі фахової практики, що є підставою вважати завдання дослідження виконаними, а мету досягнутою.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін. Подальшого вивчення потребують такі питання: оновлення системи науково-дослідної діяльності майбутніх учителів природничих дисциплін; пошук шляхів взаємодії школи та вищих навчальних закладів з метою підвищення професійно-практичної підготовки майбутніх учителів; активізації і стимулювання самостійної роботи, як засобу професійної самопідготовки; виявлення механізмів і чинників, що впливають на ефективність процесу професійної підготовки.

Основні положення дисертаційного дослідження викладено в таких **публікаціях** автора:

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Білявська Л. О. Структура фахової практики як складової частини у процесі підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін / Л. О. Білявська // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. – Вінниця, 2010.– Вип. 32. – С. 288-293.
2. Білявська Л. О. Структурні компоненти професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін / Л. О. Білявська // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. – Вінниця, 2010. – Вип. 33. – С. 181-185.
3. Білявська Л. О. Фахова практика як невід’ємна складова підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін / Л. О. Білявська // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія : зб. наук. пр. – Вінниця, 2010. – Вип. 34. – С. 86-90.
4. Білявська Л. О. Організація самостійної роботи студентів під час проведення фахової практики / Л. О. Білявська // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія.: Педагогіка. – Тернопіль, 2011. – № 4 – С. 39-44.
5. Білявська Л. О. Принципи організації фахової практики майбутніх вчителів природничих дисциплін / Л. О. Білявська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. – Умань : УДПУ ім. П. Тичини, 2011. – Вип. 38.– С. 17-25.
6. Нікітченко Л. О. Вплив фахової практики на формування у студентів професійно значущих вмінь / Л. О. Нікітченко // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Кривий Ріг, 2011. – Вип. 33. – С. 177-182.
7. Нікітченко Л. О. Модель професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін /Л. О. Нікітченко // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2011. – Вип. 35.– С. 86-90.
8. Нікітченко Л. О. Аналіз результатів експериментального дослідження професійної готовності майбутніх учителів у процесі фахової практики.

/Л. О. Нікітченко // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2012. – Вип. 36. – С. 246-250.

9. Нікітченко Л. О. Педагогічні умови ефективної професійної підготовки майбутніх вчителів природничих дисциплін у процесі фахової практики. /Нікітченко Л.О.// Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки: зб. наук. пр.– Луганськ, 2012. Вип. №5 (240).– С. 151-158.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

1. Білявська Л. О. Реалізація особистісно-орієнтованого навчання на уроках хімії / Л. О. Білявська // Актуальні питання географічних, біологічних та хімічних наук. Основні наукові проблеми та перспективи дослідження // Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського : зб. наук. пр. – Вінниця, 2006. – Вип. 3. – С. 147-150.
2. Білявська Л. О. Становлення особистісної позиції майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі проведення фахової практики / Л. О. Білявська // Матеріали за V-а міжнародна научна практична конференція, «Основні проблеми сучасної науки», 17-25 април. Т. 14. Педагогічні науки. – София, 2009. – С. 32-35.
3. Білявська Л. О. Завдання фахової практики у підготовці майбутніх вчителів природничих дисциплін / Л. О. Білявська // Materiały VI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Aktualne problemy nowoczesnych nauk-2010» 07-15 lipca. Volume 21. Pedagogiczne nauki. – Przemysł. – S. 18-20.
4. Білявська Л. О. Аналіз стану сформованості потреб, мотивів та цілей майбутньої професійної діяльності / Л. О. Білявська // Materiały VII mezinárodní vědecko-praktická konference «Aktuální vývoje vědy – 2011», Dní 10. Psychologie a sociologie. Pedagogika. – Praha : Publishing House «Education and Science», 2011. – S. 79-81.
5. Білявська Л. О. Дослідницька діяльність студентів як один із способів підвищення якості професійної підготовки / Л. О. Білявська // Materiały VII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Dynamika naukowych badań-2011» 07-15 lipca. Volume 9. Pedagogiczne nauki. – Przemysł : Nauka i studia. – 2011. – S. 29-31.
6. Білявська Л. О. Екскурсія як один з методів роботи під час проведення фахової практики / Л. О. Білявська // Матеріали за VII-а міжнародна научна практична конференція «Ключові питання сучасної науки», 17-25 април. Т. 25. Педагогічні науки. – София. – 2011. – С. 58-60.
7. Білявська Л. О. Основні види самостійної роботи студентів під час проходження фахової практики / Л. О. Білявська // Актуальні проблеми та перспективи технологічної і професійної освіти : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль. – 2011. – С. 13-14.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

1. Матвійчук О. А. Методичні рекомендації з зоології безхребетних /

О. А. Матвійчук, Л. О. Білявська. – Вінниця, 2009. – 56 с.

2. Шевчук О. А. Основи педагогічної майстерності : навчальний посібник для студентів природничо-географічного факультету / О. А. Шевчук, Н. В. Баюрко, Л. О. Білявська. – Вінниця : ВДПУ, 2011. – 106 с.

АНОТАЦІЇ

Нікітченко Л.О. Професійна підготовка майбутніх учителів природничих дисциплін у процесі фахової практики. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2012.

Дисертаційне дослідження присвячено проблемі професійної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін у процесі фахової практики. Результатами дослідження стало виявлення змісту, форм, принципів та методів професійної підготовки. Визначено структуру професійної підготовки майбутнього вчителя, яка включає мотиваційний, змістовий, практично-діяльнісний та організаційно-методичний компоненти; критерії, показники, уточнено рівні готовності до професійної діяльності. Теоретично обґрунтовано доцільність застосування під час професійної підготовки майбутніх учителів у процесі фахової практики таких педагогічних умов: забезпечення практичного застосування біологічних знань під час навчально-дослідної діяльності у процесі фахової практики; надання цілям професійної підготовки у процесі фахової практики особистісної спрямованості; забезпечення стадіального проходження студентами фахової практики відповідно до етапів професійної підготовки (адаптація – результативна активність – індивідуалізація процесу навчання – оволодіння педагогічною майстерністю); відповідно до етапів професійної підготовки використання системи завдань дослідного характеру із застосуванням інтерактивних методів навчання. Розроблено й експериментально перевірено авторську методику професійної підготовки майбутнього вчителя природничих дисциплін у процесі фахової практики.

Ключові слова: професійна підготовка, учитель природничих дисциплін, готовність до професійної діяльності, педагогічні умови, модель професійної підготовки майбутніх учителів.

Никитченко Л.А. Профессиональная подготовка будущих учителей естественных дисциплин в процессе профессиональной практики. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского, Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины, 2012.

Диссертация посвящена вопросам теоретического обоснования, разработке педагогических условий и внедрения модели профессиональной подготовки студентов в процессе практики. В работе исследовано состояние изученности данной проблемы в литературе, проанализированы основные подходы к ней.

Выделены показатели и критерии готовности будущих учителей, а именно: мотивационный – характеризуется такими показателями: профессионально ценностными ориентациями, мотивацией достижения успеха, самооценкой собственных профессионально значимых качеств, стремлением, к самоусовершенствованию; смысловой – характеризуется комплексом педагогических знаний и комплексом специальных биологических знаний; практически-деятельностный его показателями является наличие навыков практической работы, рефлексивные умения, творческий потенциал; организационно-методический имеет такие показатели: наличие организационно коммуникативных способностей, умения обеспечивать эффективный учебно-познавательный процесс, самостоятельность выбора средств, приемов и методов работы, также представлены четыре уровня профессиональной готовности: элементарный, репродуктивный, реконструктивный, творческий.

Проанализировав и обобщив результаты теоретических исследований, мы разработали структурно-функциональную модель подготовки будущих учителей естественных дисциплин в процессе профессиональной практики, которая предполагает взаимообусловленность, взаимодействие, взаимосвязанность компонентов, условий, принципов подготовки в их совокупности.

Реализация модели предусматривает четыре этапа формирования готовности: этап адаптации; этап результативной активности; этап индивидуализации процесса учения; этап овладения педагогической техникой. Для формирования готовности учителей разработан комплекс учебно-методического обеспечения, описана логика его использования, чтобы будущий учитель хорошо ориентироваться в разных направлениях научного знания, основы которого он преподает, находил возможности для решения теоретических и практических заданий.

Учитывая результаты констатирующего этапа эксперимента были определены и обоснованы педагогические условия профессиональной подготовки будущего учителя естественных дисциплин: обеспечить практическое применение биологических знаний во время учебно-исследовательской деятельности в процессе профессиональной практики; сделать цели профессиональной подготовки в процессе практики лично направленными; обеспечить стадийное прохождение студентами профессиональной практики в соответствии с этапами профессиональной подготовки (адаптация – результативная активность – индивидуализация процесса учебы – овладение педагогическим мастерством); в соответствии с этапами профессиональной подготовки использовать систему заданий исследовательского характера с применением интерактивных методов учебы.

В процессе формирующего эксперимента была апробирована методика подготовки будущих учителей естественных дисциплин в процессе профессиональной практики, которая включала формы, методы и приемы, направленные на развитие и коррекцию структурных компонентов и уровней готовности к профессиональной деятельности. Подготовка предусматривала решение проблемных заданий, проведение диспутов, разработку проектов, проведение научных игр, интерактивных методов учебы, проводить самодиагностику и анализ работы. С целью непосредственной подготовки студентов к будущей профессиональной деятельности были разработаны методические рекомендации.

Результаты экспериментального исследования показали позитивные изменения в уровнях сформировавшейся готовности студентов экспериментальных групп в процессе профессиональной практики и подтвердил выдвинутую нами гипотезу. Анализ и синтез полученных экспериментальных данных осуществлялся с помощью методов математической проработки информации на основе количественного и качественного анализа.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, учитель естественных дисциплин, готовность, к профессиональной деятельности, педагогические условия, модель профессиональной подготовки будущих учителей.

Nikitchenko L. O. Readiness formation of the future natural sciences teachers in the process of professional practice. – Manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of Pedagogical Sciences on specialty 13.00.04 – Theory and Methods of professional education. Vinnytsya State Pedagogical University after Mykhailo Kotsiubynsky, Ministry Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, 2012.

In the dissertation the problem of readiness formation of the future Natural Sciences teachers in the process of professional practice is considered. As a result of the scientific research the content, form, principles and methods of the future teachers' readiness formation. The structure of the future teachers' readiness formation in the process of professional practice is identified. It includes motivating, content, activity and organization-methodical components; criteria, indices and four levels of readiness. It is theoretically and practically proved that readiness formation of the future Natural Sciences teachers in the process of professional practice will be effective if such pedagogical conditions are applied: providing the unity of the theoretical material and practical activity in the process of professional readiness formation; setting the purposes of readiness formation in the process of professional practice according to students' personal meaning; the use of the component complex in the process of readiness formation of the future Natural Sciences teachers; implementation of interactive methods of teaching in the process of professional practice; purposeful formation of professional abilities and skills during professional practice and taking into consideration the peculiarity of biology teachers' work. The author's method of readiness formation of the future Natural Sciences teachers in the process of professional practice was worked out and verified in the experiment.

Key-words: professional readiness formation, a teacher of Natural Sciences, readiness for professional work, pedagogical conditions, the model of the future teachers' professional readiness formation.

Підписано до друку 10.10.2012 р. Формат 60х90/16.
Папір друкарський. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 216.

Редакційно-видавничий відділ
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
21100, м. Вінниця, вул. Острозького, 32.